

Η ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στις ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες.

Δρ. Δαβάζογλου Αγγελική
Ph. Κοινωνική Λειτουργός
Διδάκτωρ Ιατρικής Σχολής
Πανεπιστημίου Αθηνών

Στο άρθρο γίνεται μια εκτεταμένη αναφορά στο ρόλο του Κοινωνικού Λειτουργού στις ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες. Επίσης τονίζεται η αλλαγή στην αντίληψη και την αντιμετώπιση της Ειδικής Αγωγής σήμερα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξέλιξη των επιστημών της συμπεριφοράς μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είχε σαν αποτέλεσμα την αναθεώρηση πολλών κοινωνικών, ηθικών και ιδεολογικών αξιών. Τα πορίσματα συστηματικών μελετών επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων, μεταξύ των άλλων, προκάλεσαν σταδιακή αναθεώρηση των τάσεων και των αντιλήψεων της μέχρι τότε διαμορφωμένης κοινωνικής άποψης για τα άτομα με "ειδικές ανάγκες". Επιπλέον, έθεσαν τα θεμέλια για μία νέα και υπεύθυνη προσέγγιση και αντιμετώπιση των ειδικών ιατρικών - εκπαιδευτικών και κοινωνικών προβλημάτων των ευπαθών πληθυσμιακών ομάδων.

Στη διαχρονική κίνηση γονέων, επιστημονικών και κοινωνικών παραγόντων, εθνικών και διεθνών οργανώσεων και άλλων φορέων για την προαγωγή του βιοτικού - μορφωτικού - οικονομικού και κοινωνικού επιπέδου ζωής των ατόμων με "ειδικές ανάγκες", διακρίνουμε ως σημαντικότερες πράξεις αναφοράς (1,2,3,4).

- Τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού (20, 11, 1959).
- Τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Πνευματικά Καθυστερημένων Ατόμων (20, 12, 1971).
- Τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Αναπήρων Ατόμων (9, 12, 1975) που προκηρύχτηκαν από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και
- Τη Διακήρυξη SUNDBERG για τα Ανάπηρα Ατομα που προκηρύχτηκε στη Διεθνή Διάσκεψη η οποία οργανώθηκε από την Ισπανική Κυβέρνηση σε συνεργασία με την UNESCO (Μάλαγα Ισπανίας 2 έως 7 - 11 -1981).

Στα κείμενα των Διακηρύξεων που προαναφέρθηκαν, υπογραμμίζεται η υποχρέωση της Πολιτείας για έμπρακτη αναγνώριση και υποστήριξη των ατόμων με "ειδικές

ανάγκες" με νομοθετικές και άλλες ρυθμίσεις, βάσει των αρχών των Διακηρύξεων.

Σήμερα, το πρόβλημα των ατόμων με "ειδικές ανάγκες" έχει αναγνωριστεί διεθνώς ως ιατροπαιδαγωγικό.

Όσον αφορά τον εκπαιδευτικό τομέα στα δημοκρατικά πολιτειακά συστήματα στα οποία οι κρατικές λειτουργίες αποσκοπούν στην ευημερία, την πρόοδο και την προαγωγή της κοινωνικοπολιτιστικής ζωής όλων αδιακρίτως των πολιτών, η ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση αποτελεί θεμελιώδη συνταγματική αρχή.

Γιά την υλοποίηση των αρχών και διατάξεων των Διακηρύξεων και τη διασφάλιση των θεμελιωδών συνταγματικών εγγυήσεων τα πολιτισμένα κράτη υιοθέτησαν το θεσμό της "Ειδικής Αγωγής". Στα πλαίσια του θεσμού αυτού τα παιδιά τα οποία λόγω οργανικών, ψυχικών, ή κοινωνικών αιτίων παρουσιάζουν μικρές ή μεγάλες, παροδικές ή μόνιμες διαταραχές ή σωματικές αναπηρίες σε βαθμό που δυσκολεύονται ή αδυνατούν ν' ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των κανονικών σχολικών προγραμμάτων γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, εκπαιδεύονται:

- από κατάλληλα καταρτισμένο εκπαιδευτικό προσωπικό με
- ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα προσαρμοσμένα στις ικανότητες και τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες σε
- ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες εξοπλισμένες με σύγχρονα εποπτικά μέσα διδασκαλίας και εκπαίδευσης.

Γιά την ενιαία αντιμετώπιση των αναγκών των παιδιών αυτών παρέρχονται πρόσθετες ιατροκοινωνικές υπηρεσίες, από εξειδικευμένο προσωπικό (παιδοψυχιάτροι, ψυχολόγοι λογοθεραπευτές, κοινωνικοί λειτουργοί, εργοθεραπευτές, φυσιοθεραπευτές). (5. 6. 7.)

Η ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Ιστορική εξέλιξη του θεσμού.

Η Ελλάδα, σε σχέση με τις προηγμένες χώρες, δεν έχει μακρόχρονη παράδοση όσον αφορά την ανάπτυξη του Τομέα της Ειδικής Αγωγής. (8, 9, 10, 11, 12, 13)

Το 1937 βάσει του Αναγκ. Νόμου 453 / 1937 δρύθηκε στην Καισαριανή Αττικής το πρώτο δημόσιο Ειδικό Δημοτικό Σχολείο με την επωνυμία "Ειδικόν Σχολείον Ανωμάτων και Καθυστερημένων Παιδιών". Ενα χρόνο αργότερα βάσει του Αναγκ. Νόμου 1049 / 1938 ονομάστηκε "Πρότυπον Ειδικόν Σχολείον Αθηνών".

Μεταπολεμικά το πρόβλημα των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες αντιμετωπίστηκε από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Φιλανθρωπικά ιδρύματα και λίγα ιδιωτικά σχολεία προσέφεραν κοινωνικοεκπαιδευτικό έργο στα "προβληματικά", "απροσάρμοστα", "υπολειπόμενα", "διαφορετικά" ή "μειονεκτικά", όπως ονομάστηκαν σύμφωνα με τις κατά καιρούς κοινωνικές τάσεις και αντιλήψεις, παιδιά. Ο τομέας Ψυχικής Υγιεινής του Βασ. Εθνικού Ιδρύματος ανέπτυξε αξιοσημείωτη δραστηριότητα. Οργάνωσε ειδικά θεραπευτικά - παιδαγωγικά προγράμματα και προγράμματα ομαδικής εργασίας με γονείς με σκοπό α) την υπεύθυνη πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση τους σε θέματα σωματικών αναπηριών και ψυχοπνευματικών διαταραχών, β) τη συναισθηματική υποστήριξη και ενθάρρυνσή τους γιά αντιμετώπιση των δυσμενών επιπτώσεων που έχουν οι ως άνω καταστάσεις στις ενδοοικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις και γ) τη συλλογική κινητοποίησή τους γιά την εξασφάλιση ευνοικών όρων διαβίωσης - εκπαίδευσης - περιθαλψης -επαγγελματικής αποκατάστασης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των παιδιών τους.

Κατά την διάρκεια της δεκαετίας 1960 - 1970 τα ιδιωτικά ειδικά σχολεία και οικοτροφεία αυξήθηκαν. Όμως οι ανάγκες του αποκλίνοντος παιδικού πληθυσμού δεν ήταν δυνατό να αντιμετωπισθούν εξολοκλήρου από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Σύλλογοι γονέων, σωματεία, και επιστημονικοί παράγοντες πρόβαλλαν το ζήτημα της εκπαίδευσης και της γενικότερης μέριμνας για τα "αποκλίνοντα" άτομα ως ζήτημα κοινωνικής και εθνικής ευθύνης. Οι συνεχείς εξελίξεις σε όλους τους τομείς της σύγχρονης κοινωνικής ζωής επέβαλαν την κρατική παρέμβαση για επανεκτίμηση, αναπροσαρμογή και διεύρυνση της εκπαιδευτικής οργάνωσης προκειμένου να καλυφθούν οι ιδιαιτερότητες των διαφόρων τύπων απόκλισης.

Η αναγνώριση της σπουδαιότητας της εκπαίδευσης ως πρωταρχικής στο σχεδιασμό αναπτυξιακών προγραμμάτων, ώθησε την Πολιτεία στις πρώτες προσπάθειες εκσυγχρονισμού της Παιδείας με έμφαση στην οργάνωση του τομέα Ειδικής Αγωγής σύμφωνα με τις ψυχοπαιδαγωγικές και κοινωνικές απαιτήσεις.

Το 1969 στα πλαίσια του Τμήματος Προγραμματισμού και Μελετών του Υπουργείου Παιδείας συστάθηκε "Γραφείο Ειδικής Αγωγής". Το 1970 άρχισε να λειτουργεί τμήμα μετεκπαίδευσης δασκάλων στο "Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης". Η διάρκεια φοίτησης αρχικά ήταν εξαμηνιαία, αργότερα έγινε ετήσια και με το Ν. 227 / 4 - 12 - 1975 έγινε διετής.

Στα πλαίσια της προσπάθειας για την αντιμετώπιση των αναγκών του Τομέα Ειδικής Αγωγής ιδρύθηκαν τα πρώτα δημόσια ειδικά σχολεία και λειτούργησαν παράλληλες τάξεις.

Το Μάρτιο του 1981 η Βουλή των Ελλήνων ψήφισε ομόφωνα το νόμο 1143 με τον οποίο η Ειδική Αγωγή καθιερώνεται ως τομέας του εκπαιδευτικού μας συστήματος.

Στην χρονική περίοδο που ακολούθησε το Υ.Π.Ε.Π.Θ. ανέπτυξε μία σειρά από δραστηριότητες για την οργάνωση, δομή και λειτουργία της Ειδικής Αγωγής στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Προοδευτικά ο αριθμός των ειδικών σχολείων αυξήθηκε (Πίνακας 1).

Ιδρύθηκαν ειδικά Νηπιαγωγεία, Δημοτικά Σχολεία, Γυμνάσια και Λύκεια (Πίνακας 2) και εφοδιάστηκαν με εποπτικά μέσα διδασκαλίας. Αυξήθηκαν οι οργανικές θέσεις διδακτικού προσωπικού και οι θέσεις ειδικών κλάδων. Αναμορφώθηκε το πρόγραμμα μετεκπαίδευσης των δασκάλων στην Ειδική Αγωγή.

Συγκροτήθηκαν 5 ομάδες εργασίας από ειδικούς εκπαιδευτικούς και επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων για την μελέτη και σύνταξη των σχεδίων των αναλυτικών προγραμμάτων των ειδικών σχολείων όλων των τύπων.

Οι σημερινές δραστηριότητες του Υ.Π.Ε.Π.Θ. αποσκοπούν στην αναβάθμιση του Τομέα Ειδικής Αγωγής για πλήρη σχολική - επαγγελματική - κοινωνική ενσωμάτωση του "ειδικού" μαθητικού πληθυσμού.

Άμεσες επιδιώξεις:

- η επέκταση του θεσμού των ειδικών τάξεων.
- η διεπιστημονική στελέχωση των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων (ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, λογοθεραπευτές, εργοθεραπευτές, φυσιοθεραπευτές, επιμελητές).
- η ίδρυση νέων ειδικών σχολείων.
- ο εξοπλισμός των σχολείων με σύγχρονα μέσα διδασκαλίας.
- η επιμόρφωση και ευαισθητοποίηση όλων των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης.

Πίνακας 1:

Η αύξηση των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων κατά τη δεκαετία 1979 - 1989.

Σχολικό έτος	Ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες	
	Ειδικές τάξεις	
	Σχολεία	κανονικών σχ.
1978 - 79	67	-
1979 - 80	75	-
1980 - 81	84	-
1981 - 82	87	-
1982 - 83	122	-
1983 - 84	139	7
1984 - 85	142	25
1985 - 86	152	105
1986 - 87	150	141
1987 - 88	160	221
1988 - 89	164	285

Πίνακας 2:

Συνολικός αριθμός ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων κατά βαθμίδες (σχολ. έτος 1988 - 89)

α / α	Βαθμίδα	Δημόσιες εκπ. μον.
1	Νηπιαγωγεία	25
2	Δημοτικά σχολεία	113
3	Ειδικές τάξεις καν. σχ.	285
4	Γυμνάσια	7
5	Λύκεια	4
6	Ειδικές επαγ/κές σχολές	1

Η Νομοθεσία για την Ειδική Αγωγή

Στα πλαίσια της νέας εκπαιδευτικής και κοινωνικής πολιτικής για τα άτομα με "ειδικές ανάγκες" η Πολιτεία προέβει στις ακόλουθες νομοθετικές ρυθμίσεις :

α. Νόμοι

1. Ν. Δ. 1222 / 72 ΦΕΚ 153 / 31 - 8 - 72 Τ.Α.

"Περί μετεκπαιδύσεως του εκπαιδευτικού προσωπικού Δημοτικής Εκπαιδύσεως και αναδιοργάνωσης του Διδασκαλείου Δημοτικής Εκπαιδύσεως".

2. Ν. 227 / 75 ΦΕΚ 273 / 4 - 12 - 75

"Περί της παρά τω Μαρασλείω Διδασκαλείω Δημοτικής Εκπαιδύσεως μετεκπαιδύσεως εις την ειδικήν αγωγήν".

3. Ν. 963 / 79 ΦΕΚ 202 / 1979 Τ.Α.

"Περί επαγγελματικής αποκαταστάσεως αναπήρων και εν γένει ατόμων μειωμένων ικανοτήτων"

4. Ν. 1143 / 81 ΦΕΚ 80 / 31 - 3 - 81 Τ.Α.

"Περί ειδικής αγωγής, ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσεως, απασχολήσεως και κοινωνικής μερίμνης, των αποκλινόντων εκ του φυσιολογικού ατόμων και άλλων τινών εκπαιδευτικών διατάξεων", άρθρα 17, 20, 22.

5. Ν. 1304 / 82 ΦΕΚ 144 / 7 - 12 - 82 Τ. Α.

"Γιά την επιστημονική - παιδαγωγική καθοδήγηση και τη διοίκηση στη γενική και στη μέση Τεχνική Επαγγελματική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις".

6. Ν. 1566 / 85 ΦΕΚ 167 / 30 - 9 - 85 Τ.Α.

"Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπ/σης και άλλες διατάξεις" Κεφάλαιο Γ'.

7. Ν. 1771 / 88 ΦΕΚ 71 / 19 - 4 - 88 Τ.Α.

"Τροποποίηση και συμπλήρωση του συστήματος εισαγωγής σπουδαστών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και άλλες διατάξεις".

β. ΠΡΟΕΔΡΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

1. Π.Δ. 147 / 76 ΦΕΚ 56 / 15 - 3 - 76 Τ.Α.

"Ίδρυση Διεύθυνσης Ειδικής Αγωγής στο ΥΠΕΠΘ"

2. Π.Δ. 603 / 82 ΦΕΚ 117 / 21 - 9 - 82 Τ.Α.

"Οργάνωση και λειτουργία των μονάδων ειδικής αγωγής".

3. Π.Δ. 605 / 82 ΦΕΚ 118 / 21 - 9 - 82 Τ.Α.

"Κατανομή θέσεων κατά κλάδους και Υπουργεία αρμόδια γιά τα εκπαιδευτήρια και λοιπές μονάδες ειδικής αγωγής και τους σχολικούς ψυχολογικούς σταθμούς".

4. Π.Δ. 137 / 83 ΦΕΚ 60 / 11 - 5 - 85 Τ.Α.

"Ίδρυση Σχολής Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Σ.Ε.Ι.Ε.Ε.)"

5. Π.Δ. 472 / 83 ΦΕΚ 181 / 83 Τ.Α. (άρθρο 9).

"Συγκρότηση ιατροπαιδαγωγικών διαγνωστικών μονάδων από το Νομάρχη" (Ερμηνευτική εγκύκλιος Στ 5 / 69 / 19. 12. 83).

6. Π.Δ. 172 / 86 ΦΕΚ 65 Τ.Α. 10. 5. 86.

"Ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα γυμνασίων και λυκείων ειδικής αγωγής".

7. Π.Δ. 188 / 85 ΦΕΚ 75 Τ.Α. 26 - 4 - 88 (άρθρο 5)

"Τροποποίηση και συμπλήρωση διατάξεων που ρυθμίζουν θέματα των Σχολείων Μέσης Γενικής Εκπαίδευσης".

8. Π.Δ. 238 / 88 ΦΕΚ 103 Τ.Α. 25 - 5 - 88 (άρθρο 13)

"Διενέργεια γενικών εξετάσεων, ορισμός βασικών μαθημάτων και διαδικασία επιλογής σπουδαστών, γιά τις σχολές και τα τμήματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης".

"Φυσικός" αδύνατοι υποψήφιοι.

9. Π.Δ. 240 / 88 ΦΕΚ 104 Τ.Α. 24 - 5 - 88.

"Γνωμοδοτικά συμβούλια πρωτοβάθμιας εκπ/σης, δευτεροβάθμιας εκπ/σης και Ειδικής Αγωγής".

γ. ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

1. Υπ. Απόφαση Γ3 / 103 / 82 ΦΕΚ 276 / 20 - 5 82.

"Πρόγραμμα μαθημάτων των μετεκπαιδευμένων δασκάλων και νηπιαγωγών στο τμήμα ειδικής αγωγής του Μαρασλείου Διδασκαλείου Δημοτικής Εκπαίδευσης (ΜΔΔΕ)".

2. Υπ. Απόφαση ΙΒ / 4405 ΦΕΚ 415 τ.Β. 21 - 6 - 88.

"Προυποθέσεις και τρόπος κάλυψης των δαπανών για τη δωρεάν μεταφορά μαθητών της πρωτ/θμιας και δευτ/θμιας εκπ/σης".

3. Υπ. Απόφαση Φ 35411 / 11 Δ1 / 4875 ΦΕΚ 202 / 20 . 4 . 83.

"Καθορισμός της έδρας και της περιφέρειας των σχολικών συμβούλων ειδικής αγωγής και των σχολείων της δικαιοδοσίας τους".

4. Υπ. Απόφαση Γ6 / 90 / 84 ΦΕΚ 159 / 20. 3. 84. τ.Β.

"Κριτήρια αναγνώρισης τίτλων σπουδών ειδικής αγωγής, που έγιναν σε σχολές του εξωτερικού".

3. Σκοπός και στόχος της Ειδικής Αγωγής

Σκοπός της ειδικής αγωγής και της ειδικής επαγγελματικής κατάρτισης που παρέχονται από την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση στα παιδιά με "ειδικές ανάγκες" είναι η προσφορά ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών μάθησης.

Στόχοι

Η μεγαλύτερη δυνατή αξιοποίηση του δυναμικού που διαθέτουν τα άτομα με "ειδικές ανάγκες" για την απόκτηση γνώσεων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων (σχολική ενσωμάτωση) που θα τους επιτρέψουν ν' αντιμετωπίσουν αυτοδύναμα ή με την υποστήριξη του περιβάλλοντος τις ανάγκες της καθημερινής ζωής (προετοιμασία για συμμετοχή στην παραγωγική διαδικασία) και να ενταχθούν στην ευρύτερη κοινωνία ως ισότιμα μέλη (κοινωνική ολοκλήρωση)

Βασικές προϋποθέσεις για την επίτευξη των στόχων της Ειδικής Αγωγής Είναι α) η έγκαιρη διάγνωση και η σωστή ενημέρωση του προβλήματος, β) η δημιουργία κατάλληλου "θεραπευτικού" παιδαγωγικού κλίματος σύμφωνα με τα πορίσματα της Ψυχολογίας της μάθησης, της Ψυχολογίας της συμπεριφοράς, της Ψυχολογίας των Ατομικών Διαφορών και της σύγχρονης Παιδαγωγικής Επιστήμης, γ) η συνεργασία μεταξύ γονέων - εκπαιδευτικών - ιατροπαιδαγωγικών υπηρεσιών και άλλων συναρμόδιων φορέων (Δ/σεις και Γραφεία Μέσης και Δημοτικής εκπαίδευσης, Σχολικοί Σύμβουλοι Ειδικής Αγωγής, Υπουργεία - Ν. 1566 / 30 - 9 - 85 άρθρο 36 - Ιατροπαιδαγωγικοί Σταθμοί Π.Δ. 603 / 82 άρθρο 10 και Νομαρχιακές Διαγνωστικές Επιτροπές - Π.Δ. 472 / 83.

4. Ταξινόμηση των ατόμων με "ειδικές ανάγκες".

Στο άτομο με "ειδικές ανάγκες" περιλαμβάνονται (Ν. 1566 / 30 -9 -85, άρθρο 35. παρ. 2 :

- α) άτομα με διανοητική καθυστέρηση.
- β) άτομα με κινητικές διαταραχές.
- γ) οι τυφλοί και τα άτομα με σοβαρές διαταραχές στην όραση.
- δ) οι κωφοί και βαρύνκοι.
- ε) άτομα με ενός μέρους δυσκολίες στη μάθηση (διαταραχές στην ομιλία, δυσκολίες στην ανάγνωση και τη γραφή κ. α.)
- στ) άτομα με συναισθηματικές διαταραχές ή ψυχική νόσο.
- ζ) οι επιληπτικοί.
- η) οι χανσενικοί.
- θ) άτομα που πάσχουν από ασθένειες που απαιτούν μακρόχρονη θεραπεία και παραμονή σε νοσηλευτικά ιδρύματα, κλινικές ή πρεβαντόρια και

ι) κάθε άτομο νηπιακής, παιδικής ή εφηβικής ηλικίας που δεν ανήκει σε καμμία από τις προηγούμενες περιπτώσεις αλλά παρουσιάζει διαταραχή της προσωπικότητας από οποιαδήποτε αιτία.

5. Η Κοινωνική Εργασία στην Ειδική Αγωγή

5.1 Γενικά

Η Κοινωνική Υπηρεσία στους ειδικούς εκπαιδευτικούς σχηματισμούς, βάσει του Ν. 1566 / 30 - 9 - 85, είναι θεσμοθετημένη υπηρεσιακή μονάδα. Σύμφωνα με το άρθρο 35 του ίδιου νόμου (παρ. 2, 3, 8 και 13) και σε συνδιασμό με τα άρθρα 14 και 16 διοικητικά υπάγεται στη Δ/ση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ή το Γραφείο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην περιοχή του οποίου ανήκει η ειδική εκπαιδευτική μονάδα, στην οποία έχει τοποθετηθεί οργανικά το προσωπικό της Κοινωνικής Υπηρεσίας. Τα ιδιαίτερα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες του Κοινωνικού Λειτουργού στην εκπαίδευση καθορίζονται από την εγκύκλιο Γ6 / 247 / 6. 5. 1987 (παρ. 5. 2) λαμβανομένων υπόψη :

α) της παρ. 11 του άρθρου 35 του νόμου 1566 / 85 "Δομή και λειτουργία της Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης."

β) του Π.Δ. 891 / 1978 "Περί καθορισμού του αντικειμένου εργασίας του κοινωνικού λειτουργού."

γ) του πρότυπου Διεθνούς Κώδικα Επαγγελματιών.

δ) των απόψεων Ειδικών επιστημόνων και σχολικών συμβούλων Ειδικής Αγωγής και

ε) των εκπαιδευτικών και ψυχοπαιδαγωγικών αναγκών για παροχή πληρέστερης ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης στους μαθητές που για διάφορους λόγους δεν μπορούν να επωφεληθούν από τα προγράμματα των κανονικών σχολείων.

Η θεσμοθέτηση της λειτουργίας Κοινωνικής Υπηρεσίας στο οργανωτικό σχήμα των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων, αποτελεί σημαντικό βήμα στην επέκταση του επαγγελματικού ρόλου των Κοινωνικών Λειτουργών και την αναγνώριση της συμβολής της Κοινωνικής Εργασίας ως επιστήμης, στην επιδίωξη κοινωνικής αλλαγής.

5.2 Ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στην Ειδική Αγωγή

Αν και οι διαγνωστικές επιγραφές των μαθητών με δυσκολίες στη μάθηση, των πνευματικά καθυστερημένων, των σωματικά αναπήρων και των συναισθηματικά διαταραγμένων δίνουν συγκεκριμένες πληροφορίες για τα χαρακτηριστικά, η πρόγνωση και τα πιθανά αποτελέσματα δεν παρέχουν καμμία σειρά "συνταγών" που να καλύπτουν όλες τις μορφές αποκλίσεων με εφαρμογή, στα πλαίσια της Κοινωνικής Εργασίας, συγκεκριμένων και αντικειμενικών θεραπευτικών μοντέλων -προγραμμάτων.

Η κατάσταση σωματικής ή ψυχικής υγείας δεν είναι ο μόνος καθοριστικός παράγοντας της συναισθηματικής, ακαδημαϊκής και κοινωνικής εξέλιξης των παιδιών με "ειδικές ανάγκες". Η εξελικτική πορεία επηρεάζεται επίσης από τη λειτουργική σχέση που συνδέει το "ειδικό" παιδί με το οικογενειακό - σχολικό -κοινοτικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον αφενός και την οικογένεια, το σχολείο, και την ευρύτερη κοινωνία μεταξύ τους αφετέρου. Η επιρροή αυτή μπορεί να είναι ανασταλτική ή καταλυτική. Καθώς ο Κ. Λ. που εργάζεται στην Ειδική Αγωγή έχει ν' αντιμετωπίσει ένα σύμπλεγμα παραγόντων εξίσου σημαντικών, είναι εμφανές ότι θα πρέπει κάθε φορά να επιλέγει (με επιστημονικά κριτήρια και όχι διαισθητικά) τεχνικές ανάλογες με την ιδιαίτερη φύση του παιδιού, τον τύπο της διαταρχής, τον βαθμό σοβαρότητας και το περιβάλλον μέσα στο οποίο επιχειρούνται οι ειδικές διορθωτικές ή θεραπευτικές παρεμβάσεις.

Οι ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες προσφέρονται για ευρεία εφαρμογή όλων των μεθόδων Κοινωνικής Εργασίας.

Η θεραπευτική παρέμβαση του Κοινωνικού Λειτουργού στη διάρκεια σχολικής φοίτησης επικεντρώνεται στην έγκαιρη επισήμανση δυσλειτουργικών, ψυχοκοινωνικών παραγόντων και σε μία συνεχή φροντίδα για ουσιαστική αντιμετώπισή τους με την ενεργοποίηση του ίδιου του παιδιού και παράλληλα τη βελτίωση των περιβαλλοντολογικών συνθηκών με την επαρκή παροχή κοινωνικών και λοιπών υπηρεσιών. Κύριος σκοπός είναι η επιστράτευση κάθε δυνατού μέσου για τη δημιουργία ενός σταθερού συναισθηματικού περιβάλλοντος ικανού α) να "εξουδετερώσει" την τραυματική εμπειρία της μειονεξίας και β) να βοηθήσει τα παιδιά με "ειδικές ανάγκες" να αξιοποιήσουν όλο τους το δυναμικό μέσα από διάφορες σχολικές και εξωσχολικές δραστηριότητες και να αναπτύξουν τις διαπροσωπικές σχέσεις που χρειάζονται, μέσα από ένα σύστημα λεκτικής, υλικής και συναισθηματικής ανταμοιβής.

Το πολύπλευρο επιστημονικό έργο - ερευνητικό, διαγνωστικό, συμβουλευτικό υποστηρικτικό, συντονιστικό, έργο μεσολάβησης και επικοινωνίας - το οποίο καλείται να επιτελέσει ο Κοινωνικός Λειτουργός στις ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες, συνοψίζεται στις ακόλουθες δραστηριότητες (14, 15, 16, 17) :

- Εξατομικευμένη συνεργασία με τα παιδιά.

Οι σωματικές αναπηρίες, οι ψυχικές και διανοητικές διαταραχές προκαλούν συγκινησιακές εντάσεις που συχνά αναστέλλουν τη θέληση, τη διάθεση και το ενδιαφέρον για εκπλήρωση στόχων ή / και εμποδίζουν την επιτυχή προσέγγιση καθηκόντων.

Ο Κ.Λ. βοηθά το παιδί να προσαρμοστεί στο σχολικό περιβάλλον και ν' αναπτύξει το αίσθημα της ασφάλειας, αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης για να μπορέσει ν' αναλάβει ενεργό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία και να επωφεληθεί ουσιαστικά, αποκτώντας γνώσεις και δεξιότητες που θα διευκολύνουν μακροπρόθεσμα την ισότιμη και αυτοδύναμη ενσωμάτωσή του στην κοινωνική ζωή. Σ' αυτή τη διαπροσωπική σχέση ο ρόλος του Κ.Λ. είναι κύρια υποστηρικτικός και συμβουλευτικός και έχει σκοπό να κατευθύνει το παιδί σε χειρισμούς και επιλογές ανάλογες των ικανοτήτων του ώστε ν' αποφευχθούν αποτυχίες που θα τ' αποθαρρύνουν, θα εντείνουν το άγχος τους και θα ενισχύσουν τις συγκινησιακές τους αντιδράσεις.

- Συγκρότηση μαθητικών ομάδων

Η απειλή της κοινωνικής απόρριψης άλλοτε προκαλεί στα παιδιά με "ειδικές ανάγκες" τάσεις απομόνωσης και παθητικότητας και άλλοτε τα οδηγεί σε αντιπαιδαγωγική συμπεριφορά. Με τις ομαδικές δραστηριότητες οι μαθητές α) ενθαρρύνονται για δημιουργικές ενασχολήσεις β) ανακαλύπτουν ενδιαφέροντα γ) αναπτύσσουν αυτοέλεγχο, δ) καλύπτουν συναισθηματικές ανεπάρκειες, ε) ασκούνται στο να διακρίνουν καλές εναλλακτικές λύσεις για υπερνίκηση δυσκολιών στ) δημιουργούν διαπροσωπικές σχέσεις ζ) υιοθετούν σωστές αξίες και συμπεριφορές κοινωνικά παραδεκτές.

Παράλληλα, οι ομαδικές δραστηριότητες προσφέρουν στον Κ.Λ. ευκαιρίες για παρατήρηση. Η γνώση και η ερμηνεία των κινήτρων και των στόχων της συμπεριφοράς των μαθητών είναι καθοριστική της αποτελεσματικότητας των προσπαθειών για διόρθωση ή βελτίωση της συμπεριφοράς.

- Οργάνωση πολιτιστικών - ψυχαγωγικών - επιμορφωτικών εκδηλώσεων σε συνεργασία με μαθητικές κοινότητες "κανονικών" σχολείων για την καλλιέργεια, ενίσχυση και προαγωγή της κοινωνικής αλληλαποδοχής και αλληλεγγύης.

- Συνεργασία με την οικογένεια.

Επειδή οι οικογενειακές αλληλεπιδράσεις που βιώνει το παιδί και ο τρόπος που τις ερμηνεύει κατευθύνουν την εξελικτική του πορεία, η διερεύνηση του οικογενειακού περιβάλλοντος κρίνεται σκόπιμη και αναγκαία. Το Κοινωνικό Ιστορικό που συγκεντρώνει ο Κ.Λ. (συνθήκες διαβίωσης, σύνθεση οικογένειας, μορφωτικό επίπεδο και επάγγελμα γονέων, οικονομική κατάσταση, κατάσταση υγείας των μελών, ενδοοικογενειακές - σχέσεις, στάση της οικογένειας στο πρόβλημα - αντιδράσεις - ενέργειες, αποδοχή του εκπαιδευτικού έργου, συνεργασία με το σχολείο κλπ καταχωρούνται στον ατομικό φάκελλο του μαθητή, ο οποίος συμπληρώνεται ανελλιπώς ενώ τηρούνται όλες οι σχετικές με το επαγγελματικό απόρρητο διατάξεις (άρθρο 16, ν. 1143 / 81).

Λειτουργώντας ως συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο σχολείο και την οικογένεια, ο Κ.Λ. α) ενημερώνει τους γονείς για το εκπαιδευτικό - κοινωνικοπαιδαγωγικό έργο και τους στόχους των σχολικών προγραμμάτων β) τους ενισχύει συναισθηματικά επιδιώκοντας τη θετική στάση τους απέναντι στο πρόβλημα του παιδιού και την ανάπτυξη υγιών ενδοοικογενειακών σχέσεων γ) τους συμβουλεύει και τους καθοδηγεί για κατάλληλους χειρισμούς δ) τους παραπέμπει σε άλλες ειδικές υπηρεσίες για την αντιμετώπιση άλλων τυχόν προβλημάτων ε) τους κινητοποιεί για συστηματική συνεργασία με το σχολείο.

- Οργάνωση ομάδων γονέων με κύριο στόχο την εξασφάλιση της ενεργητικής - θετικής συμμετοχής τους στη θεραπευτική διαδικασία.

- Συστηματική συνεργασία με το προσωπικό του σχολείου.

Ο Κ.Λ. ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς, ψυχολόγους και λοιπούς άμεσους συνεργάτες για το πρόγραμμα δράσης του και τις παρατηρήσεις του από τη συνεργασία του με τους μαθητές και τους γονείς. Επίσης ενημερώνεται ο ίδιος για την πορεία του κάθε μαθητή χωριστά, στους διάφορους τομείς. Στα πλαίσια αυτής της συνεργασίας επανεκτιμάται η καταλληλότητα των προγραμμάτων και λαμβάνονται από κοινού αποφάσεις για περεταίρω ενέργειες.

- Συνεργασία με το σύλλογο γονέων, με στόχο τη συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων και την ενεργοποίηση τους για την υλοποίηση των γενικών και ειδικών επιδιώξεων.

- Ενεργός συμμετοχή στις επιστημονικές - πολιτιστικές - ψυχαγωγικές δραστηριότητες του σχολείου.

- Συστηματική συνεργασία με τον Ιατροπαιδαγωγικό σταθμό της περιφέρειας (ή την Νομαρχιακή Διαγνωστική Επιτροπή) για εγκαίρη διάγνωση και υπεύθυνη εκτίμηση των προβλημάτων που εντοπίζονται σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας.

- Διερεύνηση και αξιοποίηση των κοινοτικών πηγών για διευκόλυνση του εκπαιδευτικού - ιατροκοινωνικού θεραπευτικού έργου.

- Συνεργασία με τοπικούς φορείς και άλλες συναρμόδιες υπηρεσίες για την οργάνωση προγραμμάτων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινότητας.

- Οργάνωση διαλέξεων με σκοπό την πλήρη ενημέρωση του προσωπικού του σχολείου και του συλλόγου γονέων για το έργο και τους στόχους της Κοινωνικής Υπηρεσίας.

- Παρουσίαση εισηγήσεων προς τους αρμόδιους φορείς για την ανάπτυξη του τομέα της Ειδικής Αγωγής και της γενικότερης Κοινωνικής Πολιτικής με βασική επιδίωξη την ατομική και συλλογική καταξίωση των παιδιών με "ειδικές ανάγκες".

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η ποικιλομορφία των αποκλίσεων και η ανομοιογένεια των επί μέρους χαρακτηριστικών τους, καθιστούν το έργο της αγωγής - εκπαίδευσης - επαγγελματικής κατάρτισης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων με "ειδικές ανάγκες" περίπλοκο και ιδιαίτερα δύσκολο.

Στη χώρα μας, επιπλέον, επειδή βρισκόμαστε στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του θεσμού, αντιμετωπίζουμε πρόσθετες δυσκολίες. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι ο πλημμελής και ενίοτε ανύπαρκτος έλεγχος του μεγέθους του προβλήματος που οδηγεί αρκετές φορές σε λανθασμένη επιλογή εκπαιδευτικού προγράμματος, η ανεπαρκής ενημέρωση γονέων που ενισχύεται συχνά ή και προκαλείται από την αρνητική τοποθέτησή τους στο πρόβλημα, η μη επαρκής εκπαίδευση των δασκάλων και λοιπού προσωπικού ειδικής αγωγής, η ανεπαρκής υλικοτεχνική υποδομή των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων επαυξάνουν τις δυσκολίες που παρουσιάζονται στη διαγνωστική και "θεραπευτική" διαδικασία.

Εν τούτοις, πιστεύουμε ότι με την οργανωμένη και συστηματική κινητοποίηση των παραγόντων της αγωγής και την επίμονη και συντονισμένη διεπιστημονική συνεργασία, μελλοντικά τα προβλήματα του αποκλίνοντος μαθητικού πληθυσμού θ' αντιμετωπίζονται στο μεγαλύτερο ποσοστό τους περισσότερο αποτελεσματικά σε επίπεδο εκπαιδευτικό - επαγγελματικό και κοινωνικό.

Με την παρούσα εργασία επιχειρήσαμε μία σύντομη αναφορά στο θεσμό της Ειδικής Αγωγής και το ρόλο της Κοινωνικής Υπηρεσίας στις ειδικές εκπαιδευτικές μονάδες.

Με την ευκαιρία αυτή και επειδή, αναμφισβήτητα, η ουσιαστική αντιμετώπιση η λύση - όπου είναι δυνατόν - των προβλημάτων των παιδιών με "ειδικές ανάγκες" και των οικογενειών τους, έχει βαρύνουσα σημασία για την μελλοντική κοινωνικοπολιτισμική δόμηση της χώρας μας, προτείνουμε :

1. Επιχορήγηση ερευνητικών προγραμμάτων για την πλήρη απογραφή όλων των ατόμων με "ειδικές ανάγκες" της χώρας μας. (Μέχρι σήμερα το μέγεθος του προβλήματος υπολογίζεται βάσει διεθνών στατιστικών στοιχείων. Η κατά προσέγγιση εκτίμηση του προβλήματος δυσχεραίνει τον προγραμματισμό των υπηρεσιών και εμποδίζει την πλήρη κάλυψη των αναγκών.

2. Αύξηση των πιστώσεων που διατίθενται : α) για αύξηση νέων σχολικών κτιρίων με σύγχρονες αρχιτεκτονικές προδιαγραφές που θα εξασφαλίζουν την εξυπηρέτηση ατόμων με κινητικές δυσκολίες και β) για τον υλικοτεχνικό εξοπλισμό (βιβλία, ειδικά έντυπα, ακουστικά βαρηκοΐας, μαγνητόφωνα και άλλα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα εκπαίδευσης) των ειδικών εκπαιδευτικών μονάδων.

3. Οργάνωση και λειτουργία ειδικών επαγγελματικών σχολών για προετοιμασία και ένταξη των ατόμων με "ειδικές ανάγκες" στην παραγωγική διαδικασία. (Αναφέρουμε ότι μέχρι σήμερα λειτουργούν μόνο τρεις ειδικές επαγγελματικές σχολές αρμοδιότητας του ΥΠ.Ε.Π.Θ. από τις οποίες οι δύο θεωρούνται ιδιωτικές και ανήκουν στα ιδρύματα "Παμακάριστος" και "Εθνικό Ίδρυμα Αποκαταστάσεως Αναπήρων".

4. Αύξηση των οργανικών θέσεων των εκπαιδευτικών και των σχολικών συμβούλων ειδικής αγωγής.

5. Εξειδίκευση των εκπαιδευτικών στη διάρκεια της προπτυχιακής εκπαίδευσης.

6. Σύσταση και διεπιστημονική στελέχωση επιτροπής για το σχεδιασμό αναλυτικών προγραμμάτων ειδικών σχολείων όλων των τύπων (τα ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται σήμερα είναι αποτέλεσμα των φιλότιμων προσπαθειών των

υπευθύνων εκπαιδευτικών και των συνεργατών τους, όπου υπάρχουν).

Θεωρείται απαραίτητη η στελέχωση με νεογνολόγο, παιδίατρο, παιδοψυχίατρο, εκπαιδευτικό, ειδικό παιδαγωγό, σχολικό σύμβουλο ειδικής αγωγής, κοινωνικό λειτουργό, ψυχολόγο, λογοθεραπευτή, εργοθεραπευτή, φυσιοθεραπευτή και εκπρόσωπο της διοίκησης.

7. Διεπιστημονική στελέχωση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για επεξεργασία των αναλυτικών προγραμμάτων.

8. Αναβάθμιση της Σχολής Κοινωνικής Εργασίας με δυνατότητα ειδίκευσης σε βασικούς τομείς (βιομηχανίες, ειδικά σχολεία, υγεία, κοινοτική ψυχιατρική, κοινοτική ανάπτυξη κ.α.).

9. Ανάπτυξη προγραμμάτων για α) συνεχή επιμόρφωση εκπαιδευτικών και υγειονομικών λειτουργών σε θέματα ειδικής αγωγής και ιατροκοινωνικής αντιμετώπισης των ειδικών αναγκών, β) υποστήριξη και καθοδήγηση των ιδίων των ατόμων με "ειδικές ανάγκες" και των οικογενειών τους και γ) ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης.

10. Ανάπτυξη προγραμμάτων για πρόληψη υγειονομική και κοινωνική προσανατολισμένη στις σύγχρονες ανάγκες.

11. Συστηματική συνεργασία με διεθνείς οργανισμούς και χώρες που έχουν ανεπτυγμένο σύστημα υγείας, εκπαίδευσης και κοινωνικής πρόνοιας, για την ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών που αφορούν τα καθημερινά προβλήματα εκπαίδευσης και ιατροκοινωνικής φροντίδας των παιδιών με "ειδικές ανάγκες".

12. Επαγρύπνηση όλων των αρμόδιων φορέων για την τήρηση της προβλεπόμενης από την ισχύουσα νομοθεσία (Π.Δ. 603 / 82 και Π.Δ. 472 / 83) διαδικασίας, σχετικά με την διάγνωση της μορφής και του βαθμού του προβλήματος και την κατάταξη των παιδιών με "ειδικές ανάγκες" σε ανάλογες σχολικές μονάδες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ο.Η.Ε.: *Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του Παιδιού* (1959).
2. *Διακήρυξη για τα δικαιώματα των ατόμων με πνευματική καθυστέρηση*. Δελτίο Παιδαγωγικής Ενημερώσεως, Νοέμβριος 1981, αρ. 44, 4.
3. UNITED NATIONS DECADE OF DISABLE PERSONS 1983 - 1992 *World programme of action concerning disable persons*. United Nations, 1983.
4. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ - ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ : Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής, Δ' Έκδοση. Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα, Σεπτέμβριος 1988.
5. KIRK S. : *Η εκπαίδευση των αποκλινόντων παιδιών*. (Μετάφραση ΤΣΙΜΠΟΥΚΗ Κ.) Αθήνα 1973.
6. TZONZON B., BERNER P. : *Οδηγός Ανάπτυξης για προβληματικά παιδιά*. Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1983.
7. MOSLEY D. : *Ειδική Εκπαίδευση - Επιβοηθητική αγωγή για προβλήματα μάθησης*. Εκδόσεις Π. Κουτσομπός Α.Ε., Αθήνα 1985.
8. IMBRIOTI P. : *Το Πρότυπον Ειδικών Σχολείων Αθηνών*. Αθήνα 1938.
9. ΤΣΙΜΠΟΥΚΗΣ Κ. : *Η ειδική εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Αθήνα 1976.
10. ΠΙΤΣΙΚΙΔΟΥ - ΔΡΟΣΟΥ Λ. : *Το ασκήσιμο νοητικά καθυστερημένο παιδί*. Εταιρία Ελληνικών Εκδόσεων, Αθήνα 1982.

11. ΕΥΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ Σ. : *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης - Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης*. Τεύχος Β'. Εκδόσεις Δανιά, Αθήνα 1987.
 12. ΜΑΝΤΕΣ Δ. : *Παιδιά με ειδικές ανάγκες*. Εκδόσεις Μπαρμπουνάκη. Θεσ/νίκη.
 13. ΣΤΑΣΙΝΟΣ Δ. : *Ατομα με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα. Το πρόβλημα, η διαχρονική οπτική και προοπτικές επίλυσής του*. Νέα Παιδεία, Γιάννενα 1984.
 14. ΚΑΛΑΝΤΖΗΣ Κ., ΒΑΚΑΡΕΛΛΗ - ΚΑΛΑΝΤΖΗ Σ. : *Θέματα Θεραπευτικής Παιδαγωγικής και Ψυχικής Υγιεινής του Παιδιού*. Εκδοση βιβλιοπωλείον Α. Καραβία, Αθήνα 1973.
 15. ΣΤΑΥΡΟΥ Λ. *Ψυχοπαιδαγωγική αποκλινόντων*. Γ' έκδοση. Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1986.
 16. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ ΚΑΙ ΝΕΥΡΟΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ : Σεμινάριο, Μαθησιακές δυσκολίες. Σύγχρονες απόψεις και τάσεις.
 17. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ Ε., ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗ Α., ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑ Θ. : *Στοιχεία Κοινωνικής Πρόνοιας*. Εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα.
-